

د ښوونې او روزنې پوهنځی
جغرافیه څانګه
پوهنيز فياض گل مظلوم يار

د هلمند د سيند پر سر د افغانستان او ايران هايډروپوليتيکي اړيکې

لنډيز

يو هېواد چې د سيند ټولې اوبه تر پايه په خپل واک کې ونلري، نو ددې اوبو څخه گټه اخسته د ستونزو سره مل وي. ددې سيندونو له جملې څخه يو هم د افغانستان د هلمند سيند دی. د هلمند سيند د افغانستان له غرونو څخه سرچينه اخلي چې په ايران کې د سيستان دخلکو ژوند په دې سيند پورې تړلی دی. د هلمند سيند د اوبو د مسير کوروالی وخت ناوخت د ايران پر لور ددې اوبو کمېدل د تېرو سلو کلونو په اوږدو کې د افغانستان او ايران ترمنځ په محلي او ملي کچه ستونزې راولاړې کړي دي. په دغه علمي مقاله کې د هلمند د سيند تاريخي مخينه، د هلمند سيند پر سر د دواړو هېوادونو خپلمنځي تړون او همدارنګه د افغانستان او ايران په اړيکو د هلمند سيند له اغيز څخه يادونه شوې. ياده علمي مقاله کتابتوني بڼه لري. د مقالې دليکنې اصلي موخه د هلمند د سيند پر سر د افغانستان او ايران ترمنځ اړيکو څېړل دي. دڅېړنې پوښتنه داده چې د هلمند سيند د دواړو هېوادونو په اړيکو څه اغيز لري. ددې څېړنې څخه به دې پايلې ته ورسېږو چې هلمند سيند د ايران لپاره حياتي ارزښت لري، د ايران د څو ولايتونو د وگړو ژوند په مستقيم او غير مستقيم ډول د ياد سيند په اوبو پورې تړلی دی. کله چې د افغانستان دولت د هلمند سيند اوبه مهار کړي، ايران يې په وړاندې دغبرگون ترڅنګ د افغانستان دننه او په ايران کې پر افغان مهاجرينو فشار وارد کړی دی.

کلیدي کليمې: د هلمند سيند، هايډروپوليتيک، سيستان حوزه، اړيکې، د اوبو بندونه

سريزه

افغانستان د نړۍ هغه هېواد دی چې ټول سيندونه يې له خپلې خاورې سرچينه اخلي، خو اوبه يې تر ډېره بريده نورو هېوادونو ته ځي. لکه څنګه چې کشمير د خپلو اوبو د سرچينو په موخه د جگړې او کشمکش ميدان دی، همداسې د افغانستان د څو لسيزو کشمکشونو يو لامل همدا اوبه دي. څېړنې ښيي چې په افغانستان کې نظر د اوبو نورو سرچينو ته، له سيندونو او کانالونو ډېره گټه پورته کيږي. په ټول هېواد کې ۱۳۰ لوی او واړه سيندونه شتون لري چې له دې جملې ۴۳ يې لوی دي. د افغانستان ټول سيندونه په پينځو برخو ويشل شوي دي. د شمېرو له مخې دواړو لگږو سيمو ۸۴ سلنه سيندونو او کانالونه، ۷ سلنه سيندونه او کانالونه، ۱ سلنه ځاګانې جوړوي (يوناما، ۲۰۱۶).

د هلمند د اوبو حوزه چې د افغانستان په سويل لويديز کې بهيري، د ۱۴۰۰ کيلومتره اوږدوالي په درلودلو سره، د افغانستان تر ټولو لويه اوبيزه حوزه ده. ددې حوزه ۸۱.۴٪ سلنه اوبه د افغانستان دننه او پاتې برخه يې په ايران کې ده. د هلمند سيند د افغانستان د خاورې ۶۲.۴۰٪ چې ۲۸۷،۹۸۶ کيلومتره مربع کيږي، نېولې ده. په ايران کې يې بيا ۸۴۴،۵۴ کيلومتره مربع خاوره نيولې ده (احمدي او ملګری، ۱۳۹۳). د دې حوزه اوبه په بشپړه توګه د افغانستان له غرونو څخه سرچينه اخلي. ايران يادې حوزه ته هيڅ اوبه نه ورکوي، خو په ايران کې د سيستان د دلتا ته ۹۶٪ سلنه اوبه له افغانستان څخه ورځي. د هلمند سيند د حوزه د اوبو ظرفيت په کال کې له ۹۳۰۰ څخه تر ۹۵۵۲ ميليارده مترمکعب پورې اټکل شوی دی. د هلمند سيند، ددې حوزه ۶۰٪ سلنه اوبه برابروي (اطاعت او ملګري، ۱۳۹۱). د اوبو د نړيوالې حوزه په توګه د هلمند سيند د افغانستان او ايران ترمنځ د اوږد کړکېچ يو لامل دی. ددې کړکېچ د له منځه وړلو لپاره دواړو هېوادونو سل کلنې هڅې کړې دي. ددې هڅو تاريخي شالېد او د حل لارې اوسنی وضعيت په دې علمي مقاله کې څېړل شوی دی.

ياده علمي مقاله د ننگرهار پوهنتون د پوهې مجلې د ۱۳۹۹ ل کال درېيمه او څلورمه گڼه، تله-کب پرلپسې ۱۷۴ او ۷۵ مه گڼه کې د ۵۰ څخه تر ۵۸ مخونو کې خپره شوې

د څېړنې موخې

1. د هلمند سيند اقتصادي او سياسي ارزښت روښانه کول.
2. د هلمند سيند پر سر د تړون تاريخي مخينه او د داوړو هېوادونو په اړيکو يې د اغيزو پيژندل.

د څېړنې پوښتنې

1. د هلمند سيند د افغانستان او ايران لپاره څه ارزښت لري؟
2. د هلمند سيند د ايران او افغانستان په اړيکو څه اغېز لري؟

د څېړنې ارزښت: ددې څېړنې ارزښت په دې کې دی ترڅو د هلمند دسيند په اقتصادي، سياسي، ټولنيز او هايډروپوليټيکي ارزښت باندې پوه شو. همدارنگه ددې څېړنې ارزښت په دې کې هم دی چې که چېرته افغانستان د هلمند سيند اوبه په سم ډول مدیریت کړي، نو وبه کولی شي چې د تړون څخه زياتې اوبه په ايران وپلوري، ددې لارې به افغانستان څه ناڅه پرځان تکیه او بسا شي.

د څېړنې ستونزې: د هلمند سيند د افغانستان مهم سيند دی، په افغانستان کې د تويدو وروسته د ياد سيند اوبه ايران ته ځي. هلمند سيند اوبه د ايران لپاره تر وروستي حده د ارزښت وړ دي. په اوس وخت کې ايران د هلمند سيند څخه د تړون خلاف زياتې اوبه تر لاسه کوي. کله چې افغانستان دولت د ياد سيند اوبه مهار کړي نو ايران يې په وړاندې غبرگون ښکاره کړی. ډيری ايران پلوه افغانان د هلمند سيند اوبه د ايران حق گڼي. يادې ستونزو ته ترڅو د هلمند سيند تاريخي بهير، د تړون حقايق او د افغانستان لپاره د هلمند سيند د اوبو مهارولو گټو ته په کتو ياده علمي څېړنه تر سره کيږي. چې لوستونکي د هلمند سيند په اړه هر اړخيزه ريښتني معلومات تر لاسه کړي.

د څېړنې کړنلاره: په دغه څېړنه کې له تحليلي روش څخه کار اخستل شوی دی. د موضوع د څرنگوالي په نظر کې نيولو سره د څېړنې کړنلاره کتابتوني بڼه لري چې د بېلابېلو کتابونو، مقالو او دانټرينټ له سايتونو څخه په کې گټه اخستل شوې ده. په ياده څېړنه کې تر ډېره د هلمند سيند د افغانستان او ايران اړيکو ته پاملرنه شوې. د څېړنې لاسته راوړنې په توصيفي او تحليلي بڼه بيان شوي دي.

د څېړنې موندنې

دهلمند سيند اوبيزه حوزه

د هلمند سيند د هېواد تر ټولو لويه اوبيزه حوزه ده، چې د افغانستان په سويل لويديز کې موقعيت لري. ياده اوبيزه حوزه د افغانستان ۴۱ سلنه اوبه تشکيلوي. ۳۱ سلنه کرنيزه ځمکه او ۲۸ سلنه وگړي تر پوښښ لاندې راولي. کلنی جريان يې ۹، ۳۰ ميليارډ مترمکعب اټکل شوی دی (اړيويي، ۱۳۹۶). په ټوله کې افغانستان ۷۵ ميليارده متره مکعب اوبه لري (توتاخييل، ۲۰۱۹). د هلمند سيند د بابا له غره څخه چې ۳۸۰۰ متره لوړوالی لري، سرچينه اخلي (ارشاد، ۱۳۸۴). د هلمند سيند په بېلا بېلو نومونو لکه: هېرمند، هلمند، هلموند او د هلمند سيند په نومونو ياد شوی دی. ددغه سيند اوږدوالی د ۱۱۵۰ څخه تر ۱۴۵۰ کيلومتره، پراخوالی يې له ۲۰۰ څخه تر ۶۰۰ مترو او ژوروالی يې له ۲ څخه تر ۵ مترو دی (اطاعت و ورزش، ۱۳۹۱). د هلمند د اوبو په اړه د ايران او افغانستان تر منځ دولتي تړون شته، خو په تېرو څلورو لسيزو کې جنگي شرايطو افغانستان دې ته پرې نه ښود چې خپله د اوبو برخه په مکمل ډول وکاروي، نو عملاً ايران له خپل حق زياتې اوبه تر لاسه کوي. اوس ايران هڅه کوي چې دا بالفعل وضعيت په خپله گټه په يو ډول نه يو ډول د تل لپاره پاتې کړي او حقوقي بڼه ورکړي. افغانستان ته په کار دي چې په حقوقي برخه کې د مذاکراتو مسلکي ټيمونه ولري او د ځمکې پر مخ د تاسيساتو د خونديتوب له پاره امنيتي تدابير ولري (منلی، ۲۰۱۸).

ياده علمي مقاله د ننگرهار پوهنتون د پوهې مجلې د ۱۳۹۹ ل کال درېيمه او څلورمه گڼه، تله - کب پرلپسې ۱۷۴ او ۷۵ مه گڼه کې د ۵۰ څخه تر ۵۸ مخونو کې خپره شوې

د هلمند د سيند پر سر د ايران او افغانستان ترمنځ د اختلاف تاريخچه

د اوبو د سرچينو تخصيص د ۲۰ مې پېړۍ راهيسې د افغانانو د ناخوښۍ سبب شوی او پردې باور دي، چې د ايران سياستونو او اقداماتو د افغانستان گټې په نامناسبه توگه تر اغېزې لاندې راوستي دي. له دې سره سره په رسمي ډول د افغان حکومت له لورې دې موضوع ته چندان پام نه دی شوی، په داسې حال کې چې بې ثباتي د مسلکي ظرفيتونو نه شتون او پراخ فساد د لازمو سياسي غوښتنو پرمخ پرته خنډونه دي (اريوبي، ۱۳۹۶). د افغانستان او ايران تر منځ د اوبو د ویش په سر اختلاف له هغه وخته چې د دواړو هېوادونو تر منځ سرحدي پوله د انگرېزي هيټ له لورې په ۱۹ پېړۍ کې (هغه وخت چې د افغانستان بيرونی سياست د انگرېزانو په لاس کې و) وټاکل شو، شتون درلود. په ۱۹۵۰ زېږديز کال کې د دواړو هېوادونو تر منځ د هلمند د سيند د اوبو د اندازې او د هغې د ویش دپاره يو گډ کميسيون جوړ شو. ددې کميسيون کار د نظر د يووالي د نه شتون له کبله ډېر په سستي سره پر مخ روان و، خو بيا هم د ډېرو څېړنو او مطالعاتو وروسته، دواړه هېوادونه په دې و توانيدل چې د يوه داسې تړون په نهايي کيدلو بری و مومي چې دواړو خواوو ته د منلو وړ وي (کليوال، ۲۰۱۷).

د سيستان اوبيزه حوزه کې، د هلمند پر سر په لومړي ځل په ۱۸۷۱ زېږديز کې شخړه رامنځته شوه، کله چې گولدمسیت د افغانستان او ايران سرحد ټاکه، د اوبو ویش په اړه يې هيڅ ترتيبات ونه نيول. د گولدمسیت په پريکړه کې دهر راز اختلافاتو حل لپاره يواځې يو پراگراف ((د سرحد په دواړو غاړو ته د کرنيزو ځمکو په اوبو کې لاسوهنه او تصرف وکړي)) شتون درلود. د هلمند سيند دکالونو تېرېدو وروسته خپل لوری بدل کړ او د ۱۹۰۰ زېږديز کال په لومړيو کې برتانيې يوځل بيا مداخله وکړه. په ۱۹۰۵ زېږديز کال کې انگليسي استازي مکماهېن کابو هماغه ډول ویش وکړ، چې گولدمسیت کړی وو. يواځې د اوبو په اړه ویش يې اضافي کار وو. هغه دوه پر درې برخه اوبه افغانستان او يو پر درې برخه يې ايران ته ورکړې (اريوبي، ۱۳۹۶). دغې هوکړې تر ۱۹۳۰ زېږديز کال پورې دوام وکړ. له دې کال وروسته د وچکالۍ او اوبو ته د دواړو لورو د تقاضا په ډېرېدو يوځل بيا دغه مسئله په جدي اندېښنه بدله شوه. دواړو هېوادونو په ۱۹۳۵ زېږديز کال کې دپيلوماتيکي اړيکې جوړې کړې او په ۱۹۳۵ زېږديز کال کې د ايران او افغانستان ترمنځ په کابل کې ځينې هوکړې وشوې، چې د هغې پر اساس دواړه خواوې د هلمند له اوبو مساويانه گټه وکړي (اريوبي، ۱۳۹۶). اما د ښه نيت او اعتماد نه شتون له امله دا هوکړه هم د ستونزو سره مخ شوه او هرې خوا بل لوری ملامت کاوه، چې گواکې د کانال او نورو تاسيساتو د جوړولو په لټه کې دي او د هوکړې د تطبيق سره په ټکر کې دي (اريوبي، ۱۳۹۶). تر ۱۹۷۰ زېږديز کال پورې دې مسئلې د دواړو هېوادونو د اړيکو پر څرنگوالي ژور اغېز درلود. بالاخره دا تړون په ۱۹۷۳ زېږديز کال د دواړو هېوادونو ترمنځ لاسليک شو. د ايران دولت د هلمند د سيند څخه په هره ثانيه کې د ۲۶ متره مکعب اوبو د ترلاسه کولو حق ورکړل شو (کليوال، ۲۰۱۷). د هلمند لوظنامه چې د افغانستان د پخواني پاچا محمدظاهر شاه په وخت کې لاسليک شوه، اسناد يې د جمهور رئيس محمد داود خان له خوا منل شوي او تبادله شول. محمد داود خان په يوه وينا کې دې موضوع ته داسې اشاره وکړه: ((د افغانستان جمهوريت اړيکې د گاونډي هېواد ايران سره په ديني او د ورورولۍ پر علايقو ولاړې دي. يوازينی اختلاف د هلمند د دلتا وو چې څو کاله يې ددواړو هېوادونو ترمنځ د اړيکو د سوږوالي سبب گرځيدلی و، خو تر هغه قرارداد وروسته چې د حکومت وړانديز، پارلمان په تائيد او دهغه وخت د پاچا له خوا توشيح شو او وروسته اسناد تبادله شول، اوس کوم دليل نه ليدل کيږي چې د اړيکو د پراختيا مخه ونيسي)) (ارغنداوی، ۱۹۹۷).

ټولې هغه اوبه چې دهلمند سيند څخه ايران ته ورکول کيږي، په نورمال يا غير نورمال توگه د کال په اوږدو کې په منځني ډول په يوه ثانيه کې ۲۲ متره مکعبه دي، خو افغانستان د ښه گاونډيتوب له کبله څلور متره مکعبه اضافه اوبه ورکوي چې ټولې ۲۶ متره مکعبه کيږي (نيازی، ۱۳۹۷). له دې سره سره اختلافات پراخې وو. ايران په افغانستان کې د اوبو بندونه جوړول د خپل ځان په زیان او دخپلې اقتصادي پراختيا په لار کې خنډ گانې، په داسې حال کې چې افغانستان بيا د ايران لخوا د اوبو کيندنې او ذخېرې جوړول د نړيوالو اصولو خلاف گڼي او

ياده علمي مقاله د ننگرهار پوهنتون د پوهې مجلې د ۱۳۹۹ ل کال درېيمه او څلورمه گڼه، تله-کب پرلپسې ۱۷۴ او ۷۵ مه گڼه کې د ۵۰ څخه تر ۵۸ مخونو کې خپره شوې

دعوه لري چې ايران له خپله سهمه ډېرې اوبه تر لاسه کوي. د دواړو لورو دغه تورونه او انتقادونه دوام لري او افغان مقامات په ځانگړي ډول نغوته کوي چې ايران په افغانستان کې د بندونو د جوړولو پروسه سېوتاژ کړي (اريوبي، ۱۳۹۶).

د هلمند اوبو څخه گټه اخيسته د ايران او افغانستان ترمنځ په اړيکو کې يوه جنجالي موضوع پاتې شوې ده او شاوخوا ۱۰۰ کاله يې د دواړو خواوو پر اړيکو اغېز بندېدلی. ترهغه چې د ۱۳۲۶ لمريز کال وچکالۍ د دواړو خواوو ترمنځ د بې باورۍ زمينه برابره کړه. دواړو خواوو ترمنځ شديد اختلافات ددې سبب شول چې امريکا ته د منځگړيتوب وړانديز وکړي. په ۱۳۲۷ لمريز کال کې د دواړو خواوو متخصصينو چې د امريکا له لورې ځانگړي شوي وو، په کار پيل وکړ (اريوبي، ۱۳۹۶). په لومړي ځل ۱۸۶۶ زيږديز کال کې د افغانستان او ايران ترمنځ د سيستان پر سر سياسي کړکېچ رامنځ ته شو. دواړو هېوادونو د انگلستان حکومت ته مراجعه وکړه او انگلستان په ۱۸۷۲ زيږديز کې د گولډسميت او پالک په نوم دوه نماينده گان وټاکل، گولډ سميت په ۱۹ اگست ۱۸۷۲ زيږديز کې خپله پرېکړه اعلان کړه. په دې پرېکړه کې سيستان د افغانستان د دولت خاوره وبلل شوه، خو سره له دې يې سيستان دوه برخې کړې او پر دواړه هېوادونو يې وويشه. <https://www.eslahonline.net/2017/>. د سيستان جهيل يې ايران ته ورکړو خو نهر جوړول يې منع کړی و. دوهم ځل ۱۹۰۵ زيږديز کال کې بيا د مکهن په نوم بل جنرال ددې ستونزې د حل لپاره لاړ او داسې پرېکړه يې وکړه چې يوازې هغه اوبه چې سيستان سيمې ته ځي، د هغه سيمې د لگښت لپاره دي <https://www.taand.com/archives/112685>. د افغانستان دولت د بېلابېلو ناستو په ترڅ کې د ناپيلي کميسون راپور وازرو او بالاخره په ۱۳۳۱ لمريز کال د سنبلې په ۲۹ مه يې پرېکړه وکړه، چې ددغه راپور موندنې مني او له ايران سر به په دې اړه هوکړې ته رسېږي (اريوبي، ۱۳۹۶).

د لومړنيو مخالفتونو سره سره د افغانستان ملي شورا په ۱۳۵۲ لمريز کال د جوزا په ۹ مه ياد تړون تصويب او ضمايم يې تصديق کړل. څلور ورځې وروسته د افغانستان د شاه له خوا توشيح شو (اريوبي، ۱۳۹۶). دايران لخوا دا تړون په ۱۳۵۲ لمريز کال د ايران اسلامي شورا مجلس لخوا د ډېرو اوږدو مخالفتونو وروسته تصويب شو. د څو کلن ځنډ وروسته د ۱۳۵۶ کال د جوزا په ۱۵ مه د تړون اسناد د سردار محمد داود خان د صدارت په وخت کې تبادله شول (اريوبي، ۱۳۹۶).

د ايران او افغانستان ترمنځ د هلمند د سيند د ستونزې په موخه د انگرېزانو منځگړيتوب

لومړی ځل گولډسيمېټ په نامه انگرېز افسر چې سيستان يې د افغانستان او فارس ترمنځ وويشه، د سيستان جهيل يې فارس ته ورکړ، خو نهر جوړول يې منع کړل (نيازی، ۱۳۹۷). د سيستان مساله چې د گولډ سميت لخوا په غير عادلانه پرېکړه د افغانستان خواشينۍ باعث شوی وو، هماغسې لا پخپله راتلونکې ته پاتې شوه (عطايي، ۱۳۸۰). د گولډسيمېټ په پرېکړه کې د هر راز اختلافاتو حل لپاره يواځې يو پراگراف شتون درلود چې په دې ډول دی ((د سرحد په دواړو خواوو کې بايد هيڅ څوک دا صلاحيت ونه لري چې د هلمند سيند دواړو غاړو ته د کرنيزو ځمکو په اوبو کې لاسوهنه او تصرف وکړي)). د هلمند سيند د کلونو په تېرېدو خپل لوری بدل کړ او د ۱۹۰۰ زيږديز کالونو په لومړيو کې برتانيې يوځل بيا مداخله وکړه (نيازی، ۱۳۹۷). دويم ځل په ۱۹۰۵ م کال بيا د مکماهن په نوم بل انگرېز جنرال د لانجې د حل لپاره ولاړ، نوموړي داسې پرېکړه وکړه چې يواځې هغه اوبه چې سيستان سيمې ته ځي د سيمې دلگښت لپاره دي، دا لانجه بيا د محمد ظاهر شاه پרוخت کې راپورته شوه، ځکه مخکنۍ پرېکړې استعمال يا پرديو کړې وې، خو داځل په قانوني او رسمي ډول په ۱۹۷۳ زيږديز کال د مارچ په مياشت کې د افغان استازي لومړي وزير محمد موسی شفيق او دايران استازي لومړي وزير امير عباس هويدا ترمنځ د اوبو د نړيوالو اصولو پر بنسټ يو تړون لاسليک شو (نيازی، ۱۳۹۷). دا تړون چې په ۱۹۷۳ زيږديز کال کې د دواړو هېوادونو ترمنځ لاسليک شو، ټولې هغه اوبه چې د هلمند سيند څخه ايران ته ورکول کيږي په نورمال يا غيرې نورمال ډول په يوه ثانيه کې ۲۲ متره مکعب دي خو افغانستان د ښه گاونډيتوب له مخې څلور متر مکعب اضافه اوبه ورکوي چې ټولې اوبه په يوه ثانيه کې ۲۶ متره مکعب کيږي <https://www.taand.com/archives/112685>. په دی مقدار کې هغه څلور متر مکعب اوبه چې د ملگرتيا، ښه گاونډيتوب

ياده علمي مقاله د ننگرهار پوهنتون د پوهې مجلې د ۱۳۹۹ ل کال درېيمه او څلورمه گڼه، تله-کب پرلپسې ۱۷۴ او ۷۵ مه گڼه کې د ۵۰ څخه تر ۵۸ مخونو کې خپره شوې

او نیک نیتی په نوم د افغانستان پاچا محمد ظاهر شاه له لورې د ایران شاهنشاه رضا شاه ته په فوق العاده توگه منلې وې، هم شاملی دي. چې د محاسبې له مخې ایران په یو کال کې نژدی د (۸۸۰) میلیونه متر مکعب اوبو مستحق گڼل کیږي (کلیوال، ۲۰۱۷).

مناقشه

د اوبو کمبود په ځانگړي ډول په وچو او نیمه وچو سیمو کې د نړۍ د بنسټیزو ستونزو له جملې څخه شمېرل کیږي. د یوې وړاندوینې په اساس تر ۲۰۳۰ کال پورې په ټولیز ډول د نړۍ ۴۷ سلنه وگړي به د اوبو له کمښت سره مخ شي. د جیوپولیتسینونو یوې ډلې دغه پېړۍ د هایدروپولیتیک د پېړۍ په نوم نومولې ده. هایدروپولیتیک د دولتونو ترمنځ داوبو له سیاسي اړیکو څخه بحث کوي. په دې اساس دافغانستان ځینې سیندونه لکه: هلمند، امو او کابل سیندونه نړیوال سیندونه دي چې د گاونډیو هېوادونو سره د افغانستان گډې طبیعي زېرمې برابرې دي. د گاونډیو هېوادونو لپاره دافغانستان اوبه د ژوند حیثیت لري. د افغانستان اوبه د هېواد د اقتصادي، صنعتي او ټولنیز پرمختگ یو بنسټیز عنصر دی، خو د سیندیزو حوزو د څرنگوالي په نظر کې نیولو له گاونډیو هېوادونو سره همغږي د اوبو د زېرمو د پراختیا لپاره یو اړین گام بلل کېږي (نیازی، ۱۳۹۷). د هلمند سیند د اوبو پر سر افغاني او ایراني چارواکي بېلا بېل نظرونه لري، که څه هم هلمند سیند د افغانستان د خاورې سرچینه اخلي اما د نړیوالو قوانینو له مخې افغانستان باید د ایران دولت ته د شوي تړون له مخې اوبه ورکړي. افغان دولت ادعا کوي چې ایران د شوي تړون څخه سرغړونه کوي او د خپل حق څخه زیاتې اوبه تر لاسه کوي، همداشان د ایران دولت وخت ناوخت د یاد سیند په اوږدو کې بندونه جوړوي چې یاده موضوع په افغانستان کې د امنیتي ستونزو، داخلي کشمکشونو، بیروني مداخلې، پر ځان نه تکیه، د سیاسي مخالفینو سره شخړې هغه څه دي چې تل د افغانستان په زیان تمامې شوې (اریبې، ۱۳۹۶).

د هلمند د سیند اوبه د افغانستان لپاره غوره جغرافیایي منبع ده، مگر کله چې افغانستان د هلمند اوبو د مهارکولو لپاره لاس په کارشوی، ایران پر افغان مهاجرینو فشار زیات کړی یا یې په افغانستان کې داخلي ستونزې پیدا کړي. افغانستان دولت ته په کاردي چې په داسې ترینګلي شرایطو کې د گاونډیو سره د داسې اړیکو غوښتونکی شي چې له امله یې داوبو په مقابل کې ځینې لاسته راوړنې او ترڅنګ یې د هېواد په داخلي چارو کې د گاونډیو د لاس وهنو مخنیوی کړی وي. د هلمند د سیند پر سر د ایران او افغانستان ترمنځ د هوکړې پر اساس ایران کولی شي ټاکل شوې اندازه اوبه تر لاسه کړي، مگر ایران د افغانستان د بې ثباتۍ، داخلي جنگونو، بیروني مداخلې او نور ډول ډول ستونزو څخه په گټې اخستنې تل د هلمند سیند د ځان په گټه او د افغانستان په ضرر تمام کړی (لیکوال).

د گاونډیو هېوادونو سره د اوبو پر سر سیاسي شخړې، د اوبو مدیریت برخه کې مسلکي بشري ځواک نشتوالی، پر اوبو د بندونو جوړولو ظرفیت او مالي امکاناتو نشتوالی هغه ستونزې دي، چې افغانستان حکومت د خپلو اوبو مدیریت کې پاتې راغلی دی. له بده مرغه افغانستان تراوسه له خپلو اوبو سرچینو څخه ډېره لږه گټه اخستې. که افغانستان د اوبو او بریښنا بندونو ته پاملرنه کړی وای نن به پاکستان له افغانستان څخه بریښنا پیرله. کاسا به له افغانستانه سرچینه اخیستله، ټوټاپ په نامه به سوداګري نه کیدله، په همدې ډول د سویلي اسیا د انرژي د کمښت تشه به افغانانو پوره کوله. افغانستان به په میلیونونو ډالر ترلاسه کول. د سیمې هېوادونه به د افغانستان تر اقتصادي اغیز لاندې ول، بې وزلي او بیکاري به نه وه. د خلکو ژوند به په لوړه کچه و، صنعت او کرنې به پرمختګ کړی وی (لیکوال).

افغان حکومت ته پکار ده چې له گاونډیو هېوادونو سره د اوبو د ویش تړونونه وکړي. هغه گاونډیان چې د ویش څخه ډېرو اوبو ته اړتیا لري، باید پیسې ترې واخستل شي. د اوبو د بندونو د جوړونې لپاره لاس په کار شي. هرکال افغانستان د بریښنا په مقابل کې گاونډیو هېوادونو ته د ۲۰۰ میلیونو ډالر ورکوي، دا راوگرځوي. هیڅ چاته په وړیا توګه اوبه ورکوي ځکه د اوبو ارزښت ورځ تر بلې ډیريږي. هېواد باید د اوبو پر سرچینو اباد شي او په راتلونکي کې د نړۍ په کچه د انرژۍ صادرونکی هېواد شي (لیکوال).

ياده علمي مقاله د ننگرهار پوهنتون د پوهې مجلې د ۱۳۹۹ ل کال درېيمه او څلورمه گڼه، تله-کب پرلپسې ۱۷۴ او ۷۵ مه گڼه کې د ۵۰ څخه تر ۵۸ مخونو کې خپره شوې

پايله اخيسته

د هلمند سيند د افغانستان او ايران ترمنځ د تاريخ په اوږدو کې د ستونزې لامل گرځيدلی. دغې ستونزې تر ډېر وخت دوام وکړ چې وخت ناوخت يې د دواړو هېوادونو په سياسي اړيکو اغېز شيندلې. يادې ستونزې څو ځله د افغانستان او ايران ترمنځ مطرح شوي چې کله ناکله د سيمې اخوا قوتونو هم د منځگړيتوب پر اساس مداخله کړې ده، د لومړي ځل لپاره ۱۸۷۱ زيږديز کال کې يو انگرېز افسر چې گولډ سميت نومیده، د سيستان اوبه د افغانستان او ايران ترمنځ وويشلې. د سيستان جهيل يې ايران ته ورکړ خو نهر جوړول يې منع کړی و. دوهم ځل ۱۹۰۵ کال کې بيا د انگرېز بل جنرال د مکمهن په نوم ددې ستونزې د حل لپاره لارو او داسې پريکړه يې وکړه چې يوازې هغه اوبه چې سيستان سيمې ته ځي، د هغه سيمې د لگښت لپاره دي. بالاخره په ۱۹۷۲ زيږديز کال د افغانستان د لومړي وزير محمد موسی شفيق او د ايران لومړي وزير امير عباس هویدا ترمنځ د ستونزې د حل په موخه هوکړه وشوه. د لومړنيو مخالفتونو سره سره د افغانستان ملي شورا په ۱۳۵۲ لمريز کال د جوزا په ۹ مه ياد تړون تصويب او ضمايم يې تصديق کړل. څلور ورځې وروسته د افغانستان د شاه له خوا توشيح شو. دايران لخوا دا تړون په ۱۳۵۲ لمريز کال د ايران اسلامي شورا مجلس لخوا د ډېرو اوږدو مخالفتونو وروسته تصويب شو. د څو کلن ځنډ وروسته د ۱۳۵۶ کال د جوزا په ۱۵ مه د تړون اسناد د سردار محمد داود خان د صدارت په وخت کې تبادله شول. که څه هم د هلمند سيند د افغانستان څخه سرچينه اخلي او تقريبا ۹۵ سلنه د افغانستان په خاورې پورې تړلی، مگر ايران ته د تړون پر اساس د ورکړل شوو اوبو (په يوه ثانيه کې ۲۶ متره مکعب) څخه د زياتو اوبو غوښتنه کوي. دا ځکه د هلمند سيند د ايران لپاره حياتي ارزښت لري، د پام وړ ټکی دادی چې کله افغان دولت د ياد سيند په اوږدو کې د برق دستگانه يا د اوبو بندونه جوړوي، دايران هېواد دغه کړنه د ځان پر ضرر گڼي، په مقابل کې وخت ناوخت په سيده يا ناسيده توگه په افغان مهاجرينو فشار زياتوي.

وړاندیزونه

د افغانستان او ايران لپاره د هلمند سيند اقتصادي او حياتي ارزښت او ددې سيند د نوسان (کوروالي) اغېزې د طرفينو پر سياسي اړيکو، د دواړو خواوو سياستونو پورې تړلي دي. ددې لارې کيدی شي د طرفينو اړيکې ښې او يا برعکس خرابې شي، ددې څېړنې په پايله کې په دې برخه کې لاندې وړاندیزونه لازم بولم.

1. د هلمند د اوبو د ویش مسئله يوه سرحدي موضوع ده، هيڅکله بايد سياسي نه شي، ځکه ددې موضوع سياسي کول د دواړو خواوو په ضرر تماميږي.
2. د هلمند سيند د سرچينو مدیریت په اړه د دواړو هېوادونو گډه پانگونه حياتي رول لوبولی شي او په دې برخه کې بايد هڅه وشي چې د خړوبولو نوی سيستم ته پراختيا، د وچکالۍ لپاره داوبو ذخيره کول او سيلابونو کنترول تر سره شي.
3. په سوداگريز، اقتصادي، ارتباطي او فرهنگي برخو کې همکاري ددې باعث کيږي چې دواړه لوري په دې مسئله کې هم گډ ليدلوري ته ورسيږي.
4. د طرفينو ترمنځ د موجودې هوکړې تطبيق کيدل.
5. که چېرته ايران د شوي تړون څخه زياتې اوبه غواړي افغانستان بايد د نړيوال نورم په اساس في متر مکعب ۳ ډالره له ايران څخه واخلي ددې لارې به افغانستان وکولی شي د هېواد خزاني ته ډېر عوايد لاسته راوړي.

یاده علمي مقاله د ننگرهار پوهنتون د پوهې مجلې د ۱۳۹۹ ل کال درېیمه او څلورمه گڼه، تله-کب پرلپسې ۱۷۴ او ۷۵ مه گڼه کې د ۵۰ څخه تر ۵۸ مخونو کې خپره شوې

اخځلیکونه

1. احمدي، سيدعباس وديگران. (۱۳۹۳) هیدروپولیتیک شرق کشور و چالش های امنیتی آینده. فصلنامه دانش انتظامی خراسان جنوبی سال ۳ شماره ۳. مخ: ۲۰
2. ارشاد، اورنگزیب. (۱۳۸۴). افغانستان پیژندنه. پېښور: دانش خپرندویه ټولنه. مخ: ۱۰۵
3. ارغنداوي، عبدالعلي. (۱۹۹۷). په تېرو نهو لسيزو کې د افغانستان تاريخ. پېښور: پبلک اړټ پريس. مخ: ۲۲۲
4. اريوبي، برکت الله. (۱۳۹۶). د افغانستان د اوبو حقوق. کابل: مستقبل خپرندویه ټولنه. ۸۸-۲۶
5. اطاعت، جواد و ورزش، اسماعيل. (۱۳۹۱) هیدروپولیتیک هېرمند: دلايل، آثار و پيامدها. پژوېش های جغرافیای انسانی، شماره ۸۰. مخونه: ۱۱-۷
6. توتاخېل، نجيب الله. (۲۰۱۹). د اوبو رول په اقتصادي وده کې. علمي مقاله. بکتيا پوهنتون: اقتصاد پوهنځی. مخ: ۱
7. عطايي، محمدابراهيم. (۱۳۸۹). دافغانستان معاصر تاريخ ته يوه لنډه کتنه. کابل: ميوند خپرندویه ټولنه. مخ: ۹۷
8. کليوال، سلطان جان. (۲۰۱۷). د افغانستان اوبه. د افغانستان سره د دښمنۍ ستر لامل. اريانا افغانستان انلاين. مخ: ۱
9. منلی، نجيب. (۲۰۱۸). د افغانستان اوبه او د پاکستان زهر. جرمني: افغان جرمن آنلاين. مخ: ۳
10. نيازی، محمد داود. (۱۳۹۷). د افغانستان اوبه. کابل: سوله خپرندویه ټولنه. مخونه: ۷۸-۴۷
11. يوناما. (۲۰۱۶). د اوبو حقوق. کابل: په افغانستان کې د ملگرو ملتونو سازمان د مرستې ماموريت يوناما. مخ: ۷

Faculty of Education

Department of Geography

Assist. Prof: Fayaz Gul Mazloun Yar

Hydro-Political relationships of Iran and Afghanistan on Helmand River

Abstract

A Country which does not have control on its water entirely, the utilization of its water is always accompanied with problems. Among the rivers of Afghanistan, Helmand River is one of these rivers. Helmand River originates from the mountains of Afghanistan. The life of people who live in sistan of Iran is linked with Helmand River.

The zigzag flow of Helmand Rive Forward Iran and the reduction of water during the past hundred years sometimes create problems between Iran and Afghanistan on National and local level. This Topic points out the historical background of Helmand River, the protocol between two countries about the water of Helmand River, and the effect of Helmand river water on the relationships of between Afghanistan and Iran. This is a library research the main idea of this topic is the research of relationships between Afghanistan and Iran.

Research question is what is the effect of Helmand River on the relationships of Afghanistan and Iran? I found out through this research that Helmand River has a vital importance for Iran. The Life of Two provinces of Iran directly and indirectly are linked with Helmand's river water. Whenever the government of Afghanistan controls the water of Helmand River, the government of Iran Simultaneously reaction puts pressure on Afghan refugees inside Iran and Afghanistan.

Keywords: Helmand River, Hydro-Politic, Sistan area, Relations, Water Dam

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library